

Δ. Ι. ΜΟΥΤΣΑΤΣΟΣ¹

**Οικονομολόγος της Δ/σης Αγροτικής Πολιτικής & Τεκμηρίωσης
Γεωργικός Σύμβουλος στην Μόνιμη Ελληνική Αντιπροσωπεία Γενεύης**

**ΠΟΛΥΜΕΡΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ
ΣΤΟΝ ΠΟΕ ΚΑΙ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ²**

ΓΕΝΕΥΗ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2004

---

¹ Οι απόψεις που διατυπώνονται εδώ είναι προσωπικές και δεν δεσμεύουν τον φορέα στον οποίον εργάζεται.

² Το κείμενο αυτό παρουσιάστηκε σε πρώτη μορφή στο Σεμινάριο που διοργάνωσε η ΓΕΣΑΣΕ σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση Νέων Αγροτών (CEJA) με γενικό θέμα «Η ποιότητα των Αγροτικών Προϊόντων και η Υγεία των Καταναλωτών» στην Νάουσα στις 2-5 Μαρτίου 2001, ακολούθως αναθεωρήθηκε με βάση τα σχόλια στο εν λόγω Σεμινάριο και τις νεότερες εξελίξεις.

Το περιβάλλον στο οποίο καλείται να λειτουργήσει ο γεωργικός τομέας χαρακτηρίζεται από τον διαρκώς εντεινόμενο ανταγωνισμό και μετάθεση στην έμφαση της πολιτικής από το προϊόν στο παραγωγό και στην αειφόρο ανάπτυξη.

Σε αυτό το περιβάλλον, που συστηματικά διαμορφώνεται τουλάχιστον κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, η στροφή προς την ποιότητα αποτελεί ίσως την μοναδική διέξοδο επιβίωσης της γεωργίας που στηρίζεται στις μικρές-μεσαίες οικογενειακές γεωργικές ελμεταλλεύσεις και/ή ασκείται στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές.

Η πολιτική ποιότητας, όπως και κάθε άλλη εγχώρια πολιτική, όσον αφορά στις εξωτερικές τις επιδράσεις, υπόκειται στους κανόνες και τις ρυθμίσεις των συμφωνιών του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ).

Στο παρόν κείμενο επιχειρούμε να προσεγγίσουμε το θέμα «ποιότητα των αγροτοδιατροφικών προϊόντων» σε συνάρτηση με τις ρυθμίσεις του ΠΟΕ και τις πολυμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις του Γύρου Doha ο οποίος βρίσκεται σε εξέλιξη.

Ελπίζουμε ότι το κείμενο αυτό θα συμβάλλει στην ανάπτυξη του προβληματισμού και στον δημόσιο διάλογο για το κρίσιμο θέμα της «ποιότητας» των αγροτοδιατροφικών προϊόντων.

Γενεύη Οκτώβριος 2004

Εισαγωγή

Το ενδιαφέρον των ανθρώπων για την ασφάλεια και την ποιότητα των αγροτικών προϊόντων και των τροφίμων είναι πολύ παλαιό. Από τις ιστορικές πηγές και τα αρχαιολογικά ευρήματα γνωρίζουμε ότι:

- στην αρχαία Αίγυπτο η σήμανση ορισμένων τροφίμων ήταν υποχρεωτική,
- στην αρχαία Αθήνα οι αρχές είχαν μηχανισμούς ελέγχου για το κρασί με σκοπό τη διαπίστωση της καθαρότητας και υγιεινής του,
- οι Ρωμαίοι είχαν θεσπίσει σύστημα προστασίας του καταναλωτή από παραποιημένα και ανασφαλή προϊόντα.

Στην σημερινή βέβαια εποχή οι πτυχές της ασφάλειας και της ποιότητας των αγροτικών προϊόντων και των τροφίμων έχουν πάρει νέες διατάσεις και βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των καταναλωτών, των επιχειρήσεων και των κυβερνήσεων. Η τάση αυτή αναμένεται να συνεχισθεί και στο μέλλον. Τρεις είναι οι βασικοί παράγοντες που εξηγούν αυτό το φαινόμενο.

- Πρώτον, η οικονομική ανάπτυξη η οποία συνεπιφέρει αλλαγές στα πρότυπα ζήτησης και στις προτιμήσεις των καταναλωτών.
- Δεύτερον, η όλο και αυξανόμενη σημασία του εμπορίου των μεταποιημένων προϊόντων.
- Τρίτον, οι ραγδαίες τεχνολογικές μεταβολές και ιδίως οι εξελίξεις στον τομέα της βιοτεχνολογίας και της γενετικής μηχανικής. Οι τεχνολογικές καινοτομίες από την μια μεριά ανοίγουν ευκαιρίες για νέα προϊόντα και σημαντική άνοδο της παραγωγικότητας αλλά από την άλλη εγείρουν ανησυχίες για την ασφάλεια και ποιότητα των προϊόντων και για τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον.

Εννοιες και Ορισμοί

Συχνά ο όρος «ποιότητα» των αγροτοδιατροφικών προϊόντων ταυτίζεται ή θεωρείται συνώνυμος του όρου «υγιεινή-ασφάλεια» γεγονός που προκαλεί σύγχυση και

συσκοτίζει τα πράγματα για τούτο και θεωρώ αναγκαίο να διευκρινισθούν από την αρχή οι σχετικοί όροι.

Η έννοια της «ποιότητας» των αγροτοδιατροφικών προϊόντων είναι ευρύτερη αυτής της «υγιεινής-ασφάλειας». Αναμφίβολα περιλαμβάνει την τελευταία, αφού ένα γεωργικό προϊόν ή τρόφιμο που δεν είναι ασφαλές για τον καταναλωτή εξ ορισμού είναι «μη-ποιοτικό» ή «α-ποιοτικό», αν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο όρος αυτός, και επομένως απολύτως απαράδεκτο για την αγορά. Ωστόσο, το αντίθετο δεν είναι πάντοτε ακριβές. Δηλαδή ένα ασφαλές για τον καταναλωτή αγροτοδιατροφικό προϊόν δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι είναι και υψηλής ποιότητας.

Γενικότερα, η έννοια της «ποιότητας» εκτός από τις πτυχές που συνδέονται με την «υγιεινή-ασφάλεια» περιλαμβάνει επίσης και μια σειρά άλλα χαρακτηριστικά των προϊόντων όπως: «γεύση», «αυθεντικότητα», «ακεραιότητα», «θρεπτικότητα», «εμφάνιση» κ.λ.π. απέναντι στα οποία ο καταναλωτής δεν είναι αδιάφορος. Η έννοια επιπλέον, καλύπτει «ηθικές» και «πολιτιστικές» πτυχές, καθώς ένας όλο και αυξανόμενος αριθμός καταναλωτών, στις αναπτυγμένες τουλάχιστον χώρες και ιδίως στην Ευρώπη, αποδίδει σημασία όχι μόνο στην ικανοποίηση που αντλεί από την κατανάλωση των προϊόντων αυτών καθ' αυτών αλλά και στο κατά πόσον οι διαδικασίες και οι μέθοδοι παραγωγής που ακολουθούνται είναι συμβατές με την προστασία του περιβάλλοντος, με την ευημερία των ζώων κ.λ.π.

Οι Hooker και Caswell (1996) κατατάσσουν τα βασικά ποιοτικά χαρακτηριστικά των αγροτοδιατροφικών προϊόντων σε πέντε ομάδες ως εξής:

- α) χαρακτηριστικά «υγιεινής-ασφάλειας» π.χ. υπολλείμματα φυτοφαρμάκων και/ή κτηνιατρικών φαρμάκων, παθογόνα μικρόβια, βαρέα μέταλλα, τοξίνες κ.α.
- β) «θρεπτικά» χαρακτηριστικά π.χ. θερμίδες, βιταμίνες, λιποπεριεκτικότητα κ.α.
- γ) «αξιολογικά» χαρακτηριστικά π.χ. μέγεθος, εμφάνιση, γνησιότητα, γεύση, ακεραιότητα, ευκολία παρασκευής κ.α.
- δ) χαρακτηριστικά «συσκευασίας» π.χ. υλικά συσκευασίας, σήμανση κ.α.
- ε) χαρακτηριστικά «μεθόδων παραγωγής-επεξεργασίας» π.χ. οργανικά προϊόντα, γενετικά τροποποιημένα, περιβαλλοντικές επιπτώσεις κ.α.

Η διάκριση των δύο αυτών εννοιών είναι σημαντική και επιτρέπει την αναγνώριση και ανάδειξη μιας σειράς τεχνικών, οικονομικών και εμπορικών πτυχών που διαφορετικά θα παρέμεναν στο σκοτάδι. Επι παραδείγματι:

- Από τεχνικής πλευράς, τα αγροτοδιατροφικά προϊόντα, προκειμένου να διασφαλισθεί η ασφάλεια και η υγιεινή τους, κατά κανόνα υφίστανται σειρά επεξεργασιών. Οι μέθοδοι και οι διαδικασίες που ακολουθούνται για τον σκοπό αυτό είναι ενδεχόμενο να επιδρούν και να αλλοιώνουν άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά των προϊόντων τα οποία θεωρούνται εξ ίσου επιθυμητά από τον καταναλωτή. Επομένως, οι σχετικές μέθοδοι και διαδικασίες δεν είναι και δεν πρέπει να θεωρούνται a priori ουδέτερες.
- Από οικονομικής και εμπορικής πλευράς εγείρονται ερωτήματα όπως: προστασία του καταναλωτού από παραπληροφόρηση ή παραποιημένα προϊόντα, διασφάλιση δίκαιου ανταγωνισμού, προστασία δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.
- Τέλος, αλλά όχι τελευταίο, η δυνατότητα διαφοροποίησης των αγροτοδιατροφικών προϊόντων, κατά τον βαθμό που ασκείται με μέτρο και σύνεση και ανταποκρίνεται σε πραγματικές καταστάσεις, αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο για την ενίσχυση της βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου.

Ποιοτικά Χαρακτηριστικά των Προϊόντων και Ασυμμετρία Πληροφόρησης

Σύμφωνα με τον Nelson (1970) τα προϊόντα από πλευράς ποιοτικών χαρακτηριστικών μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες αναλόγως του τρόπου με τον οποίον ο καταναλωτής προσλαμβάνει τα εν λόγω χαρακτηριστικά.

- *Αμέσως αναγνωρίσιμα*: Ο καταναλωτής έχει την δυνατότητα να εξακριβώσει την ποιότητα των προϊόντων πριν από την αγορά τους δι απλής επισκοπήσεως, εξετάζοντας ορισμένα εμφανή χαρακτηριστικά όπως: χρώμα, μέγεθος, σχήμα, ωριμότητα κλπ.

- *Εμπειρικός αναγνωρίσιμα*: Ο καταναλωτής εξακριβώνει την ποιότητα των προϊόντων μετά την αγορά και την κατανάλωσή τους. Στην περίπτωση αυτή ο καταναλωτής μπορεί να σχηματίσει άποψη κατόπιν επανειλημμένων αγορών.
- *Εμπιστοσύνης ή μη-αναγνωρίσιμα*: Ο καταναλωτής δεν είναι δυνατόν να εξακριβώσει την ποιότητα των προϊόντων ούτε μετά την κατανάλωσή τους. Στην περίπτωση αυτή ο καταναλωτής απλώς επαφίεται είτε στην καλή πίστη του πωλητή και/είτε στην εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία των μηχανισμών ελέγχου και πιστοποίησης.

Όπως είναι φανερό, ο καταναλωτής δεν είναι πάντοτε σε θέση να γνωρίζει πλήρως και επακριβώς το σύνολο των ποιοτικών χαρακτηριστικών των προϊόντων. Σε διαφορετική διατύπωση, υπάρχει μια εγγενής ασυμμετρία πληροφοριών μεταξύ των παραγωγών και των καταναλωτών. Οι παραγωγοί εξ ορισμού είναι σε θέση να γνωρίζουν πλήρως τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες των προϊόντων που παράγουν. Αντιθέτως, οι καταναλωτές δεν έχουν πάντοτε πρόσβαση στις αναγκαίες πληροφορίες και επιμένως βρίσκονται σε μειονεκτική θέση. Γενικότερα, ο βαθμός ασυμμετρίας αυξάνεται καθώς προχωρούμε από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που είναι άμεσα αντιληπτά (βαθμός ασυμμετρίας σχεδόν μηδενικός), σε αυτά που είναι εμπειρικά αναγνωρίσιμα (βαθμός ασυμμετρίας μέτριος) και τέλος στα χαρακτηριστικά εμπιστοσύνης (βαθμός ασυμμετρίας ισχυρός). Κατά κανόνα, τα αγροτοδιατροφικά προϊόντα εμπίπτουν στις δύο τελευταίες κατηγορίες.

Η εγγενής αυτή ασυμμετρία πληροφοριών αποτελεί ένα από τα κλασσικά παραδείγματα αυτού που ονομάζουμε «αποτυχία της αγοράς» για την άρση της οποίας είναι επιβεβλημένη η κρατική παρέμβαση. Η παρέμβαση λαμβάνει διάφορες μορφές αλλά σε γενικές γραμμές είναι συνάρτη τόσο του βαθμού ασυμμετρίας, που επηρεάζει την ομαλή λειτουργία της αγοράς, όσο και των πιέσεων ποικίλων ομάδων συμφερόντων.

Η εν λόγω ασυμμετρία έχει πολλαπλές συνέπειες. Σε μια αγορά όπου τα προσφερόμενα προϊόντα, παρά τις ποιοτικές τους διαφορές (υπαρκτές ή εικαζόμενες από τους καταναλωτές), εμφανίζονται ως ομοιόμορφα, δεν είναι δυνατόν να διαφοροποιούνται ως προς την τιμή. Οι συνέπειες συνοψίζονται ως εξής:

- α) Οι καταναλωτές δεν είναι σε θέση να αριστοποιήσουν τις επιλογές τους.
- β) Οι παραγωγοί, αν και γνωρίζουν τις ποιοτικές διαφορές των προϊόντων τους, δεν έχουν συμφέρον να επενδύσουν στην ποιότητα και στην διατήρηση της «φήμης» τους, εφόσον δεν μπορούν να απολαύσουν μια υψηλότερη τιμή στην αγορά για το προϊόν τους (Shapiro 1982, 1983).
- γ) Επέρχεται γενική υποβάθμιση της ποιότητας των προσφερομένων προϊόντων στην αγορά αφού, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Akerlof (1970), το κακό προϊόν εκδιώκει από την αγορά το καλό.

Στο πλαίσιο του ΠΟΕ όλες οι παραπάνω αναφερόμενες πτυχές που αφορούν στην ποιότητα των αγροτοδιατροφικών προϊόντων καλύπτονται από τρεις επιμέρους συμφωνίες. Την συμφωνία για τα Υγειονομικά και Φυτοϋγειονομικά Μέτρα (ΥΦΜ - SPS), εφόσον πρόκειται για πτυχές που αφορούν στην προστασία της υγείας των ανθρώπων, των ζώων ή των φυτών. Την συμφωνία για τα Τεχνικά Εμπόδια στο Εμπόριο (TBT), εφόσον πρόκειται για πτυχές που συνδέονται με τον καθορισμό προτύπων και προδιαγραφών, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που αφορούν στα υλικά συσκευασίας, στην σήμανση και στην εμπορία, στις μεθόδους παραγωγής και επεξεργασίας. Τέλος, την συμφωνία για την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (TRIPs), η οποία καλύπτει μεταξύ άλλων την προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων, την προστασία των δικαιωμάτων δημιουργού ποικιλιών φυτών και ζώων και γενικότερα τις συνθήκες υπό τις οποίες μπορούν να προστατεύονται οι φυσικοί πόροι με διπλώματα ευρεσιτεχνίας και άλλα μέσα.

Η Συμφωνία για τα Υγειονομικά και Φυτοϋγειονομικά Μέτρα (ΥΦΜ - SPS)

Η πτυχή της ασφάλειας-υγιεινής των αγροτοδιατροφικών προϊόντων αποτελεί ένα βασικό στοιχείο που προσδιορίζει την ελάχιστη αποδεκτή ποιότητα των προϊόντων. Το χαρακτηριστικό αυτό κατά κανόνα ανήκει στην ομάδα των χαρακτηριστικών «εμπιστοσύνης» δηλαδή των χαρακτηριστικών για τα οποία ο καταναλωτής αδυνατεί να διαπιστώσει την ποιότητα ακόμη και μετά την κατανάλωση του προϊόντος ή την διαπιστώνει πολύ αργά για να έχει κάποια πρακτική χρησιμότητα (βλέπε π.χ. την περίπτωση της σπογκώδους εγγεφαλοπάθειας των βοοειδών). Στην περίπτωση αυτή η ασυμμετρία πληροφοριών είναι πολύ ισχυρή και ο καταναλωτής είναι αδύνατον να την υπερβεί. Η κρατική παρέμβαση, στον τομέα αυτό, εκδηλώνεται μέσω

υποχρεωτικού χαρακτήρα ρυθμίσεων, και είναι συστηματική και επιβεβλημένη. Λίγοι θα διαφωνούσαν ως προς αυτό. Τα προβλήματα στο διεθνές επίπεδο αρχίζουν από την στιγμή που υπάρχουν διαφωνίες ως προς το αν τα μέτρα που λαμβάνονται είναι πράγματι αναγκαία για να επιτευχθεί το θεωρούμενο ως κατάλληλο επίπεδο προστασίας και/ή ανάλογα προς το εκτιμώμενο επίπεδο κινδύνου. Σε διαφορετική διατύπωση το κρίσιμο ερώτημα από πλευράς διεθνούς εμπορίου είναι να βρεθεί η αναγκαία ισορροπία ανάμεσα στον καλυμμένο προστατευτισμό και στον καθ' όλα θεμιτό σκοπό της διασφάλισης της ανθρώπινης υγείας της υγείας των φυτών και των ζώων.

Όπως ήδη σημειώσαμε ο βαθμός και της κρατικής παρέμβασης, στον τομέα αυτό, επηρεάζεται τόσο από τα πραγματικά πριστατικά και ανάγκες όσο και από την παρέμβολή των επιμέρους ομάδων συμφερόντων. Επι παραδείγματι:

α) Οι επιχειρήσεις και οι παραγωγοί, παρεμβαίνουν και προσπαθούν να επηρεάσουν τις σχετικές ρυθμίσεις με σκοπό να διασφαλίσουν το επιθυμητό για αυτούς επίπεδο προστατευτισμού και να περιορίσουν ή να αποτρέψουν τον ανταγωνισμό.

β) Οι καταναλωτές και άλλες μη-κυβερνητικές οργανώσεις και εκπρόσωποι κοινωνικών ομάδων, π.χ. οικολόγοι, παρεμβαίνουν και προσπαθούν να επηρεάσουν τις σχετικές ρυθμίσεις προς την κατεύθυνση που θεωρούν επιθυμητή. Πολλές φορές λειτουργούν σε συμμαχία με τους παραγωγούς.

γ) Οι πολιτικοί τέλος, υπολογίζουν σοβαρά το πολιτικό κόστος, το οποίο ενδέχεται να είναι υψηλό, ιδίως στις περιπτώσεις κρίσεων. Επιπλέον σε αυτές τις περιπτώσεις πέραν όλων των άλλων ανακύπτει και πρόβλημα ευρύτερων οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων. Όλοι αυτοί οι παράγοντες αυξάνουν τις πιθανότητες τα σχετικά μέτρα να εμπεριέχουν και ένα στοιχείο καλυμμένου προστατευτισμού.

Οι παραπάνω πτυχές ρυθμίζονται από την συμφωνία ΥΦΜ (SPS)³. Η συμφωνία δεν θίγει το κυριαρχικό δικαίωμα των κρατών να καθορίζουν τα ΥΦΜ που θεωρούν αναγκαία. Καθορίζει όμως ένα πολυμερές σύστημα κανόνων και διαδικασιών για την υιοθέτηση και εφαρμογή τους, με σκοπό την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων στο εμπόριο.

---

³ Για μία ανάλυση της συμφωνίας βλέπε μεταξύ άλλων: Anderson et al (2001), Henson (2000), O'Connor and Company (2002), Roberts (1998).

Η συμφωνία υιοθετεί δύο βασικές αρχές:

- την αρχή της εναρμόνισης των σχετικών νομοθεσιών προς τα υφιστάμενα διεθνή πρότυπα και κατευθυντήριες γραμμές ή συστάσεις (άρθρο 3) και
- την αρχή της ισοδυναμίας που στηρίζεται στην αμοιβαία αναγνώριση των διαφορετικών εθνικών μέτρων υπό τον όρο ότι διασφαλίζουν το ίδιο επίπεδο προστασίας (άρθρο 4).

Εφόσον, μία χώρα δεν υιοθετεί τις παραπάνω αρχές αλλά επιμένει στη διατήρηση των δικών της διαφορετικών ΥΦΜ τότε, τα σχετικά μέτρα πρέπει να στηρίζονται σε επιστημονικές αρχές και θεμελίωση, να εφαρμόζονται σύμφωνα με την αρχή της μη διάκρισης και να μην αποτελούν συγκεκαλυμμένα εμπόδια στο εμπόριο (άρθρο 2). Καθορίζονται επίσης κανόνες για την εκτίμηση του επιπέδου κινδύνου (άρθρο 5). Τέλος, στην περίπτωση που οι επιστημονικές αποδείξεις είναι ανεπαρκείς, είναι δυνατή η λήψη προσωρινών μέτρων υπό τον όρο ότι θα αναζητηθούν πρόσθετες επιστημονικές αποδείξεις και εκτιμήσεις κινδύνου υπό το φως των οποίων τα εφαρμοζόμενα προσωρινώς μέτρα θα επαναξιολογηθούν εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος (άρθρο 5.7). Το τελευταίο συνιστά ουσιαστικά έκφραση της αρχής της «πρόληψης» (precaution)⁴. Η αρχή αυτή, εδράζεται στο γεγονός ότι η βραχυχρόνια διαχείριση και ο έλεγχος του κινδύνου δεν σημαίνει ότι εξαλείφονται στην μακροχρόνια περίοδο οι κίνδυνοι και οι αβεβαιότητες. Συνεπώς, η αρχή αυτή αποτελεί μέρος μιας δομικής προσέγγισης, όσον αφορά στην διαχείριση κινδύνου και καλύπτει τις περιπτώσεις όπου τα επιστημονικά δεδομένα είναι ανεπαρκή και ταυτοχρόνως υπάρχουν βάσιμες ανησυχίες για δυνητικά επικίνδυνες επιπτώσεις ιδίως στον τομέα της υγείας και του περιβάλλοντος.

Η αρχή της «πρόληψης» έχει αναγνωρισθεί ρητά σε ορισμένες διεθνείς περιβαλλοντικές συμφωνίες (π.χ. Διακήρυξη του Ρίο, Σύμβαση για την Βιοποικιλότητα) και έχει ενσωματωθεί στην κοινοτική νομοθεσία. Η συμφωνία ΥΦΜ δεν περιλαμβάνει ρητά την εν λόγω αρχή ωστόσο, όπως σημειώσαμε το άρθρο 5.7, επιτρέπει την λήψη προσωρινών μέτρων στην περίπτωση που τα επιστημονικά δεδομένα είναι ανεπαρκή. Ωστόσο, αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι ισοδύναμο

με την ρητή αναγνώριση της αρχής. Η διαφορά έγκειται στο ότι τα μέτρα που λαμβάνονται δυνάμει του άρθρου 5.7 της συμφωνίας SPS, θεωρούνται a priori ως μη συμβατά με τους κανόνες ενώ αντιθέτως, η ρητή αναγνώριση της εν λόγω αρχής θα έχει ως συνέπεια τα δυνάμει αυτής λαμβανόμενα μέτρα να θεωρούνται a priori ως συμβατά με τους κανόνες.

Η ρητή ενσωμάτωση της αρχής της «πρόληψης» στους κανόνες του ΠΟΕ, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του γύρου Doha, προωθείται από την ΕΕ⁵. Ωστόσο, η ΕΕ δεν έχει υποβάλλει αίτημα επαναδιαπραγμάτευσης της συμφωνίας ΥΦΜ, όπως θα ήταν το λογικά αναμενόμενο, αλλά έχει ενσωματώσει την αρχή αυτή στο κεφάλαιο για την πρόσβαση στην αγορά στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για την γεωργία. Η προσπάθεια αυτή της ΕΕ υποστηρίζεται από τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες αλλά συναντά ισχυρότατες αντιδράσεις από σχεδόν όλες τις άλλες χώρες μέλη του ΠΟΕ οι οποίες υποπετούνται την ΕΕ για κρυπτοπροστατευτισμό.

Η Συμφωνία για τα Τεχνικά Εμπόδια στο Εμπόριο (TBT)

Η συμφωνία για τα τεχνικά εμπόδια στο εμπόριο (TBT) στηρίζεται στις ίδιες γενικές αρχές (μη διάκριση, εθνική μεταχείριση, αμοιβαία αναγνώριση, αναλογικότητα των μέτρων κ.λ.π.) με την συμφωνία SPS, αλλά το πεδίο εφαρμογής της είναι ευρύτερο. Η συμφωνία αφενός μεν καλύπτει το σύνολο των προϊόντων, περιλαμβανομένων και των αγροτοδιατροφικών, και αφετέρου δεν περιορίζεται μόνο σε θέματα ασφάλειας-υγιεινής αλλά πηγαίνει πολύ πέραν αυτών, χωρίς παράλληλα να περιλαμβάνει απαιτήσεις για την επιστημονική θεμελίωση των μέτρων.

Η συμφωνία καλύπτει ευρύτατη γκάμα μέτρων - όπως, τους τεχνικούς κανονισμούς και τα πρότυπα υποχρεωτικού ή εθελοντικού χαρακτήρα, τις προδιαγραφές για τα υλικά συσκευασίας, την σήμανση των προϊόντων, τις μεθόδους παραγωγής και επεξεργασίας, τις εξαγωγές εγχωρίως απαγορευομένων αγαθών κλπ - τα οποία αποσκοπούν:

---

⁴ Η αρχή της «πρόληψης» είναι επίσης σχετική με την συμφωνία TBT η οποία καλύπτει και μέτρα που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος.

⁵ Βλέπε σχετικά απόφαση Συμβουλίου Κορυφής της Νίκαιας 7-9 Δεκεμβρίου 2000.

- στην διασφάλιση της ποιότητας των προϊόντων,
- στην προστασία της υγείας ανθρώπων φυτών και ζώων, κατά το μέτρο που τα μέτρα αυτά δεν καλύπτονται από την συμφωνία ΥΦΜ π.χ. μέτρα για το κάπνισμα ή την κατανάλωση αλκοόλ,
- στην προστασία του περιβάλλοντος,
- στην αποτροπή απατηλών πρακτικών και/ή παραποιομένων προϊόντων και επομένως στην αποτροπή παραπλάνησης των καταναλωτών
- στην αποτροπή αθέμιτου ανταγωνισμού
- στην εθνική ασφάλεια,
- στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς κλπ.

Βασικός σκοπός της συμφωνίας είναι να διασφαλισθεί ότι τα μέτρα που λαμβάνονται για τους παραπάνω σκοπούς δεν αποτελούν καλυμμένα εμπόδια στο εμπόριο.

Όπως και στην συμφωνία SPS, τα κράτη μέλη, ενθαρρύνονται να ακολουθούν τους διεθνείς κανόνες και πρότυπα εφόσον υπάρχουν. Ωστόσο, ενώ στην συμφωνία SPS οι αποκλείσεις από τα διεθνή πρότυπα πρέπει να έχουν επιστημονική τεκμηρίωση, στην συμφωνία TBT δεν υπάρχει ανάλογη υποχρέωση. Επομένως, οι κυβερνήσεις μπορούν να αποφασίσουν για διάφορους λόγους, περιλαμβανομένων και των τεχνολογικών προβλημάτων ή των γεωγραφικών παραγόντων, ότι τα διεθνή πρότυπα δεν είναι κατάλληλα.

Η σήμανση αποτελεί ένα από τους βασικούς μηχανισμούς που χρησιμοποιούνται, σε υποχρεωτική ή εθελοντική βάση, για την διάκριση των προϊόντων και την πληροφόρηση του καταναλωτή, δύο πτυχές που είναι κεντρικές στο θέμα που εξετάζουμε. Παρά την μακροχρόνια και γενικευμένη χρήση του το μέτρο αυτό εξακολουθεί να είναι ένα από τα έντονα στασιαζόμενα θέματα στο πλαίσιο της συμφωνίας TBT. Το ενδιαφέρον συγκεντρώνεται κατά βάση σε δύο πτυχές: α) υποχρεωτική ή προαιρετική σήμανση, στις περιπτώσεις που δεν συνδέονται στενά με την ασφάλεια και την υγιεινή και β) στην δυνατότητα διάκρισης των προϊόντων μέσω σήμανσης που στηρίζεται όχι στα επιμέρους χαρακτηριστικά και συστατικά των προϊόντων αλλά στις μεθόδους παραγωγής και επεξεργασίας.

Όσον αφορά στο πρώτο, οι υποστηρικτές της εθελοντικής σήμανσης, προβάλλουν την άποψη ότι πρόκειται για λύση φιλική προς το εμπόριο, αφού ανταποκρίνεται σε πραγματικές ανάγκες της αγοράς και υποστηρίζεται από τις ίδιες τις επιχειρήσεις.

Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή αδυνατεί να απαντήσει στο πρόβλημα, που δημιουργείται στις περιπτώσεις εκείνες όπου οι διαφορές τιμών, των ομοειδών προϊόντων, είναι ανεπαρκείς για να καλύψουν τις διαφορές κόστους στις μεθόδους παραγωγής και το κόστος επενδύσεων στην διατήρηση της φήμης εκ μέρους των επιχειρήσεων.

Όσον αφορά στο δεύτερο, οι υποστηρικτές αυτής της διάκρισης στηρίζουν την επιχειρηματολογία τους στο ότι οι μέθοδοι παραγωγής και επεξεργασίας των προϊόντων δεν μπορούν να θεωρηθούν α priori ως ουδέτερες, τόσο σε σχέση με τα ειδικότερα ποιοτικά χαρακτηριστικά των προϊόντων επί των οποίων ενδέχεται να επιδρούν (π.χ. ιονισμένα τρόφιμα, οργανικά μη οργανικά προϊόντα, τυριά από παστεριωμένο ή μη παστεριωμένο γάλα, γενετικά τροποποιημένα και μη γενετικά τροποποιημένα), όσο και σε σχέση με τις ενδεχόμενες επιπτώσεις τους στο περιβάλλον.

Από την άλλη μεριά οι πολέμιοι της διάκρισης θεωρούν την προσέγγιση μη συμβατή με τους κανόνες του ΠΟΕ. Κατά την άποψή τους η διαφοροποίηση των προϊόντων είναι αποδεκτή μόνο εφόσον στηρίζεται σε αντικειμενικά, και όχι σε υποκειμενικά κριτήρια και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των προϊόντων. Επιπλέον, η διαφοροποίηση των προϊόντων με βάση τις εικαζόμενες περιβαλλοντικές επιπτώσεις των μεθόδων παραγωγής είναι επίσης απαράδεκτη και μη συμβατή τόσο με τους κανόνες του ΠΟΕ όσο και με την γενικά αποδεκτή αρχή της περιβαλλοντικής πολιτικής «ο ρυπαίνων πληρώνει».

Ανεξαρτήτως πάντως του ποιά πλευρά έχει δίκαιο ή άδικο είναι γεγονός ότι η αδυναμία διάκρισης των προϊόντων έχει επιπτώσεις: για τους καταναλωτές, για τους παραγωγούς και για την ποιότητα των προσφερομένων προϊόντων. Οι καταναλωτές, δεν είναι σε θέση να μεγιστοποιήσουν την ευημερία. Τα προϊόντα στην αγορά παρουσιάζονται ως όμοια καίτοι μπορεί να έχουν παραχθεί με διαφορετικές μεθόδους παραγωγής οι οποίες, κατά την αντίληψη των καταναλών, επηρεάζουν την ποιότητα

των προϊόντων. Συνεπώς, οι καταναλωτές οδηγούνται σε μη – αριστες επιλογές. Οι παραγωγοί, τούτου εξαρτωμένου από τις διαφορές κόστους των μεθόδων παραγωγής και επεξεργασίας, είτε ωθούνται σε εγκατάλειψη των μεθόδων παραγωγής και επεξεργασίας υψηλότερου κόστους είτε αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τον κλάδο. Τέλος, οι ποιοτικές διαφορές των προϊόντων, πραγματικές ή εικαζόμενες, εξαλείφονται και στην αγορά επικρατεί ένα ομογενοποιημένο προϊόν που παράγεται με την χαμηλότερου κόστους μέθοδο παραγωγής.

Η σήμανση μπορεί να φαίνεται από πρώτη ματιά ως ελκυστική λύση για την διάκριση των προϊόντων αφού διασφαλίζει την δυνατότητα επιλογής του καταναλωτού. Εν τούτοις πάντοτε δεν είναι η κατάλληλη. Ας πάρουμε για παράδειγμα την περίπτωση της χρήσης ορμονών για πάχυνση στα ζώα. Η χρήση αυτών των ορμονών απαγορεύεται ως γνωστόν στην ΕΕ. Η τελευταία έχει καταδικαστεί στο επίπεδο του ΠΟΕ, αν και το δευτεροβάθμιο όργανο επίλυσης διαφορών έκρινε ευνοϊκότερα την περίπτωση απ' ότι το πρωτοβάθμιο. Αν ως συμβιβαστική λύση σε αυτήν την διαβόητη διαφορά ΕΕ-ΗΠΑ επιλεγθεί η λύση της σήμανσης τότε ουσιαστικά δύο διαφορετικές μέθοδοι παραγωγής θα ανταγωνίζονται στην αγορά. Εάν τώρα η διαφορά κόστους είναι μεγαλύτερη απ' ότι ο καταναλωτής προτίθεται να πληρώσει για το θεωρούμενο ως υψηλότερης ποιότητας προϊόν (κρέας χωρίς ορμόνες) τότε ο κλάδος της εγχώριας παραγωγής θα βρεθεί σε δυσχερή θέση καθώς δεν θα μπορεί να ανταγωνισθεί τις εισαγωγές. Τα ενδεχόμενα σε αυτήν την περίπτωση είναι δύο: είτε θα πιέσει για κατάργηση της σχετικής απαγόρευσης χρήσης των ορμονών είτε θα εξαφανισθεί από την αγορά. Και στην μία και την άλλη περίπτωση το τελικό αποτέλεσμα από πλευράς ποιότητας θα είναι η επικράτηση της χαμηλότερης ποιότητας (Mahe, Ortalo-Magne 1998).

Στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του γύρου Doha το θέμα της σήμανσης εγείρεται από την ΕΕ η οποία όμως, όπως συμβαίνει ακριβώς και για την συμφωνία ΥΦΜ, δεν έχει θέσει θέμα επαναδιαπραγμάτευσης της συμφωνίας τεχνικών εμποδίων (TBT). Η προσέγγιση της ΕΕ στηρίζεται στην προώθηση του θέματος σε δύο επίπεδα: α) στο επίπεδο των διαπραγματεύσεων για την γεωργία όπου, στο πυλώνα της πρόσβασης στην αγορά, θέτει το θέμα της υποχρεωτικής σήμανσης των γενετικά τροποποιημένων προϊόντων και β) στο πλαίσιο της θεματικής «εμπόριο και περιβάλλον» όπου θέτει το θέμα της «οικο-σήμανσης». Στις επιδιώξεις της αυτές η

ΕΕ απολαμβάνει περιορισμένης υποστήριξης με συνέπεια, η μέχρι σήμερα πρόοδος να είναι μηδενική και οι προοπτικές επιτυχίας ελάχιστες.

Προστασία Γεωγραφικών Ενδείξεων και Ονομασιών Προελεύσεως

Οι γεωγραφικές ενδείξεις και οι ονομασίες προελεύσεως έχουν διπλή χρησιμότητα. Αφενός μεν προδιορίζουν την προέλευση του προϊόντος και αφετέρου σηματοδοτούν την ποιότητα και την φήμη του προϊόντος που διαχρονικά έχει οικοδομηθεί και γίνεται αντιληπτή από το ευρύτερο καταναλωτικό κοινό.

Η φήμη ενός προϊόντος που φέρει γεωγραφική ένδειξη ή ονομασία προελεύσεως είναι αποτέλεσμα συστηματικής και συνεπούς διαχρονικής προσπάθειας εκ μέρους των παραγωγών και δεν αποκτάται απλώς και μόνο με την αναγνώριση, την προστασία και την διαφήμιση. Για ένα προϊόν και τη συναφή ονομασία με φήμη στην αγορά, η απουσία αποτελεσματικής προστασίας δημιουργεί ισχυρό κίνητρο για ανάπτυξη πρακτικών αθέμητου ανταγωνισμού και πειρατικής χρήσης της ονομασίας. Τούτο βλάπτει: α) τα συμφέροντα των νόμιμων παραγωγών του προϊόντος οι οποίοι υφίστανται ζημιά γιατί χάνουν μέρος της αγοράς ή και μπορεί να οδηγηθούν εκτός παραγωγικής διαδικασίας και β) αυτά των καταναλωτών οι οποίοι αγοράζουν ένα προϊόν που δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τους.

Ως πνευματικά δικαιώματα, οι γεωγραφικές ενδείξεις και οι ονομασίες προελεύσεως, προστατεύονται έναντι αθέμητου ανταγωνισμού και παραπλάνησης του καταναλωτού⁶.

---

⁶ Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι οι γεωγραφικές ενδείξεις και οι ονομασίες προελεύσεως δεν συνιστούν πνευματικά δικαιώματα αφού στηρίζονται κατά βάση σε ιδιαιτερότητες που οφείλονται σε αγιοποίηση φυσικών και γεωγραφικών πόρων - για τους οποίους δεν δικαιολογούνται πνευματικά δικαιώματα - και όχι στην ανθρώπινη δημιουργικότητα και εφευρετικότητα που απαιτεί επιπλέον επενδύσεις - όπου η χορήγηση και προστασία πνευματικών δικαιωμάτων είναι δικαιολογημένη και επιβεβλημένη. Πρόκειται για φιλοσοφικό θέμα το οποίο εκφεύγει από τα όρια του παρόντος άρθρου και δεν θα μας απασχολήσει εδώ. Επιπλέον στο πρακτικό επίπεδο το θέμα έχει απαντηθεί αφού οι γεωγραφικές ενδείξεις περιλαμβανομένων και των ονομασιών προελεύσεως έχουν αποτελέσει αντικείμενο διεθνών συμφωνιών στο παρελθόν και συμπεριλαμβάνονται ως πνευματικά δικαιώματα στην αντίστοιχη συμφωνία του ΠΟΕ.

Η προ του Γύρου Ουρουγουάης κατάσταση

Η προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων αποτέλεσε αντικείμενο διεθνών συμφωνιών ήδη από το τέλος περίπου του 19^{ου} αιώνα.

Η πρώτη διεθνής σύμβαση, που καλύπτει μεταξύ άλλων τις ονομασίες προελεύσεως, είναι η Σύμβαση των Παρισίων του 1883 με την οποία συνεστήθη η «Ενωση για την Προστασία της Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας» (ΕΠΒΙ). Οι ονομασίες προελεύσεως αναφέρονται ρητά στο άρθρο 1(2) της σύμβασης. Σύμφωνα με το άρθρο 10(1) απαγορεύεται η άμεση ή έμμεση χρήση ψευδών ενδείξεων προελεύσεως των αγαθών. Δεν παρέχεται προστασία όταν η ένδειξη χρησιμοποιείται σε μετάφραση ή συνοδεύεται από εκφράσεις όπως «είδος», «τύπος», ή όταν είναι απατηλή δηλαδή ενδέχεται να παραπλανά τον καταναλωτή. Η σύμβαση, προσφέρει ένα πολύ χαλαρό επίπεδο προστασίας χωρίς κυρώσεις, ξεκίνησε με 11 κράτη μέλη και σήμερα έχει 117.

Το 1891, στο πλαίσιο της ΕΠΒΙ, υπεγράφη η συμφωνία της Μαδρίτης, η οποία αναφέρεται στην «διεθνή καταχώρηση σημάτων». Η συμφωνία καθορίζει μια εναρμονισμένη διαδικασία για την διεθνή καταχώρηση των σημάτων. Εγγραφή στον διεθνή κατάλογο συνεπάγεται προστασία του καταχωρημένου σήματος σε όλα τα κράτη μέλη της σύμβασης. Σήμερα μέλη της συμφωνίας είναι 67 κράτη.

Το 1891 επίσης, πάντα στο πλαίσιο της ΕΠΒΙ, υπεγράφη η συμφωνία για την «καταστολή ψευδών ή απατηλών ενδείξεων προελεύσεως των αγαθών». Από το 1958, οπότε η συμφωνία αναθεωρήθηκε, περιλαμβάνει διατάξεις που επιτρέπουν την επιβολή ποινών για όλες τις ενδείξεις προελεύσεως οι οποίες χωρίς να είναι ψευδείς είναι απατηλές ή παραπλανούν τον καταναλωτή. Η σχετική απόφαση είναι θέμα των εθνικών δικαστικών αρχών. Επιπλέον, η συμφωνία στο άρθρο 4 περιλαμβάνει ειδικές διατάξεις για τα κρασιά και δεν επιτρέπει στις εθνικές δικαστικές αρχές να θεωρήσουν τις ονομασίες προελεύσεως των οινικών προϊόντων ως γενικές. Σήμερα η συμφωνία έχει 30 μέλη.

Το 1958, στο πλαίσιο της ΕΠΒΙ πάντοτε, υπεγράφη η συμφωνία της Λισσαβώνας για την «προστασία των ονομασιών προελεύσεως και την διεθνή τους καταχώρηση». Για

πρώτη φορά σε διεθνές επίπεδο δίνεται ο ορισμός της έννοιας «ονομασία προελεύσεως» και εισάγεται ένας μηχανισμός που προσφέρει προστασία των ονομασιών προελεύσεως ανεξαρτήτως των εθνικών νομοθεσιών. Καθιερώνει επίσης σύστημα διεθνούς καταχώρησης των προστατευομένων ονομασιών προελεύσεως και υποχρεώνει τα κράτη μέλη να προστατεύουν στην επικράτειά τους, σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας, τις ονομασίες προελεύσεως των άλλων κρατών μελών υπό τον όρο ότι αυτές προστατεύονται στην χώρα καταγωγής. Κατά τον βαθμό που μια ονομασία εξακολουθεί να προστατεύεται στην χώρα καταγωγής, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως γενική σε μια άλλη χώρα μέλος. Σήμερα η συμφωνία έχει 18 κράτη μέλη⁷.

Ολες οι παραπάνω συμφωνίες λειτουργούν σήμερα στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO).

Η Συμφωνία για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας (TRIPs) του Γύρου Ουρουγουάης και η Προστασία των Γεωγραφικών Ενδείξεων (ΓΕ)

Η συμφωνία για την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελεί βασική καινοτομία του Γύρου Ουρουγουάης. Η ιδιαιτερότητά της έγκειται στο ότι υποχρεώνει όλα τα Κ-Μ του ΠΟΕ να εξασφαλίσουν ένα ελάχιστο βαθμό προστασίας όλων των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας που καλύπτονται από την συμφωνία. Η υποχρέωση καλύπτει τόσο την ύπαρξη σχετικής νομοθεσίας που να αναγνωρίζει και να επιτρέπει την προστασία (δυνατότητα προστασίας) όσο και το πεδίο αποτελεσματικής εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας.

Η συμπερίληψη των γεωγραφικών ενδείξεων, ως προστατευομένων πνευματικών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της συμφωνίας TRIPs του ΠΟΕ, συνιστά σημαντική βελτίωση της πριν από τον Γύρο Ουρουγουάης κατάστασης στο πεδίο της διεθνούς προστασίας των γεωγραφικών ενδείξεων καθώς: α) η υποχρέωση προστασίας, περιλαμβανομένης και της δυνατότητας λήψης αποτελεσματικών μέτρων σε περίπτωση καταπάτησης, επεκτείνεται σε όλα τα Κ-Μ του ΠΟΕ και β) σε περίπτωση διαφοράς εφαρμόζονται οι διαδικασίες επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ.

---

⁷ Αλγερία, Βουλγαρία, Μπουρκίνα Φάσο, Κονγκό, Κόστα Ρίκα, Κούβα, Τσεχία, Γαλλία, Γκαμπόν, Αϊτή, Ουγγαρία, Ισραήλ, Ιταλία, Μεξικό, Πορτογαλία, Σλοβακία, Τόγκο, Τυνησία.

Ο τρόπος πάντως με τον οποίον διασφαλίζεται η προστασία αυτή δεν προβλέπεται στην συμφωνία και τα Κ-Μ είναι ελεύθερα να ακολουθήσουν την δική τους μέθοδο. Έτσι, ορισμένες χώρες, κυρίως οι ευρωπαϊκές, προστατεύουν τις γεωγραφικές ενδείξεις και τις ονομασίες προελεύσεως ως διακριτές ενδείξεις μέσω ειδικής νομοθεσίας. Άλλες, κυρίως οι χώρες του νέου κόσμου (Αμερική και Ωκεανία), δεν έχουν ειδική νομοθεσία και προστατεύουν τις γεωγραφικές ενδείξεις στο πλαίσιο της νομοθεσίας εμπορικών σημάτων ως συλλογικά σήματα. Επίσης, η προστασία δεν παρέχεται αυτόματα αλλά κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερομένου

Η συζήτηση για τις γεωγραφικές ενδείξεις, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του γύρου Ουρουγουάης, και η συμπερίληψή τους στην σχετική συμφωνία υπήρξε εξαιρετικά επίμαχο θέμα. Από την μια υπήρχαν εκείνοι, κυρίως η ΕΕ και η Ελβετία, που επεδίωκαν ένα ισχυρό και αποτελεσματικό επίπεδο προστασίας όλων των γεωγραφικών ενδείξεων, περιλαμβανομένων και των παραδοσιακών ονομασιών. Από την άλλη ήσαν εκείνοι, κυρίως οι ΗΠΑ, Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία, Αργεντινή, Χιλή, δηλαδή οι χώρες του νέου κόσμου, που είχαν ως βασικό στόχο να διατηρήσουν το πλεονέκτημα να χρησιμοποιούν χωρίς περιορισμούς γεωγραφικές ενδείξεις και ονομασίες Ευρωπαϊκής καταγωγής. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν βεβαίως ένας συμβιβασμός που απεικονίζεται στην δομή των σχετικών ρυθμίσεων.

Στις γεωγραφικές ενδείξεις αναφέρονται τα άρθρα 22, 23 και 24 της συμφωνίας TRIPs. Στο άρθρο 22.1 ορίζεται η έννοια των γεωγραφικών ενδείξεων ως «ενδείξεις που προσδιορίζουν ότι ένα αγαθό κατάγεται από την επικράτεια ενός κράτους μέλους, ή μια περιφέρεια, ή στενότερη περιοχή αυτής της επικράτειας, η ποιότητα του οποίου, η φήμη ή άλλα χαρακτηριστικά αυτού οφείλονται κυρίως στην γεωγραφική του καταγωγή». Όπως παρατηρούμε ο ορισμός είναι αρκετά ευρύς και καλύπτει τόσο τις «γεωγραφικές ενδείξεις» όσο και τις «ονομασίες προελεύσεως» δεδομένου ότι και οι δύο έννοιες προσδιορίζουν την σχέση του προϊόντος με την γεωγραφική του καταγωγή αλλά ο πρώτος όρος είναι ευρύτερος του δεύτερου⁸.

---

⁸ Όπως είναι γνωστό το Ευρωπαϊκό σύστημα (Καν. ΕΕ 2081/92) αναγνωρίζει δύο διαφορετικά επίπεδα σύνδεσης του προϊόντος με την γεωγραφική του καταγωγή. Ειδικότερα σύμφωνα με τον κοινοτικό κανονισμό: α) «γεωγραφική ένδειξη» είναι: «το όνομα μιας περιοχής, ενός εξειδικευμένου τόπου, ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις μιας χώρας, που χρησιμοποιείται για την περιγραφή ενός προϊόντος ή τροφίμου που κατάγεται από αυτήν την περιοχή, εξειδικευμένο τόπο ή χώρα, και του

Η συμφωνία προσφέρει δύο επίπεδα προστασίας. Ένα χαλαρό, για όλα τα προϊόντα (άρθρο 22) και ένα αυστηρότερο που εφαρμόζεται για τα κρασιά και τα οινοπνευματώδη ποτά (άρθρο 23). Στην πρώτη περίπτωση οι γεωγραφικές ενδείξεις προστατεύονται μόνο εφόσον παραπλανούν τον καταναλωτή σε σχέση με την αληθή καταγωγή του προϊόντος ή εφόσον συνιστούν πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού. Το βάρος της αποδείξεως, ενώπιον των αρμοδίων εθνικών αρχών, φέρει ο κάτοχος του δικαιώματος. Στην δεύτερη περίπτωση οι γεωγραφικές ενδείξεις προστατεύονται απολύτως, με την έννοια ότι δεν είναι αναγκαίο να υπάρχει παραπλάνηση των καταναλωτών σε σχέση με την αληθή καταγωγή του προϊόντος ή να στοιχειοθετείται πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού. Επομένως, σε αυτή την περίπτωση, δεν είναι δυνατή η χρησιμοποίηση της προστατευμένης ένδειξης ακόμα και όταν δηλώνεται η αληθής καταγωγή του προϊόντος, ούτε επιτρέπεται η χρήση της σε μετάφραση ή με προσδιοριστικούς όρους όπως «τύπος», «είδος», «στυλ», «απομίμηση» κ.λ.π. Στην περίπτωση των ομωνύμων γεωγραφικών ενδείξεων και οι δύο δικαιούνται προστασίας υπό την προϋπόθεση ότι τα προϊόντα δεν εμφανίζονται ψευδώς στον καταναλωτή ως καταγόμενα από άλλη περιοχή. Τέλος, το άρθρο 24 περιλαμβάνει ένα σύνολο εξαιρέσεων που περιορίζουν την προσφερόμενη προστασία. Ειδικότερα, όσον αφορά στα κρασιά και στα οινοπνευματώδη, επιτρέπεται η συνέχιση της χρησιμοποίησης μιας γεωγραφικής ένδειξης ενός άλλου κράτους υπό τον όρο ότι αυτή η ένδειξη χρησιμοποιείται συνεχώς για τουλάχιστον 10 χρόνια πριν από τις 15 Απριλίου 1994 ή με καλή τη πίστη πριν απ' αυτή την ημερομηνία (άρθρο 24.4). Επίσης, είναι δυνατή η συνύπαρξη ενός εμπορικού σήματος και ταυτόσημης γεωγραφικής ένδειξης, εφόσον το εμπορικό σήμα έχει αποκτηθεί καλή τη πίστη πριν

οποίου η ποιότητα, η φήμη ή άλλα χαρακτηριστικά οφείλονται στην γεωγραφική του καταγωγή και **του οποίου η παραγωγή και/ή μεταποίηση και/ή επεξεργασία** λαμβάνουν χώρα εντός των ορίων της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής» ενώ, β) «ονομασία προελεύσεως» είναι: «το όνομα μιας περιοχής, ενός εξειδικευμένου τόπου, ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις μιας χώρας, που χρησιμοποιείται για την περιγραφή ενός προϊόντος ή τροφίμου που κατάγεται από αυτήν την περιοχή, εξειδικευμένο τόπο ή χώρα, και του οποίου η ποιότητα, ή άλλα χαρακτηριστικά οφείλονται κυρίως ή αποκλειστικά στο ιδιαίτερο γεωγραφικό περιβάλλον περιλαμβανομένων των εγγενών φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και **του οποίου η παραγωγή η μεταποίηση και η επεξεργασία** λαμβάνουν χώρα εντός των ορίων της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής». Επομένως, για τις ονομασίες προελεύσεως ο δεσμός είναι βασικός και το σύνολο της παραγωγικής διαδικασίας (παραγωγή, μεταποίηση, επεξεργασία) πρέπει να λαμβάνει χώρα εντός των ορίων της συγκεκριμένης γεωγραφικής ζώνης. Για τις γεωγραφικές ενδείξεις ο δεσμός είναι χαλαρότερος αφού είναι αρκετό είτε η παραγωγή, είτε η μεταποίηση, είτε η επεξεργασία να πραγματοποιείται εντός των ορίων της συγκεκριμένης γεωγραφικής ζώνης. Ωστόσο, πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι το στοιχείο της φήμης, βασικό σύμφωνα με την οικονομική θεωρία για την δικαιολόγηση ειδικών συστημάτων σήμανσης, απαντά μόνο στις γεωγραφικές ενδείξεις ως απαραίτητο στοιχείο.

από την εφαρμογή της συμφωνίας ή πριν από την προστασία της γεωγραφικής ένδειξης στην χώρα καταγωγής (άρθρο 24.5). Ακόμη, τα κράτη μέλη δικαιούνται να μην προσφέρουν προστασία σε γεωγραφικές ενδείξεις άλλων κρατών μελών, εφόσον αυτές έχουν καταστεί γενικές δηλαδή στην κοινή χρήση δεν υποδηλώνουν καταγωγή αλλά απλώς τύπο προϊόντος ή ταυτίζονται με το κοινό όνομα ποικιλίας αμπέλου.

Αν και όπως σημειώσαμε παραπάνω η προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων στο πλαίσιο της συμφωνίας TRIPs συνιστά σημαντική βελτίωση σε σχέση με την πρό του γύρου Ουρουγουάης κατάσταση εν τούτοις, το επίπεδο προστασίας που διασφαλίζεται για τις γεωγραφικές ενδείξεις είναι λιγότερο ισχυρό συγκριτικά με το επίπεδο προστασίας που διασφαλίζεται για τα εμπορικά σήματα. Τα τελευταία, ως ιδιωτικά δικαιώματα, έχουν ένα σαφές και αποτελεσματικό σύστημα προστασίας έναντι των απομιμήσεων και των παραποιημένων προϊόντων. Επιπλέον, για τα προστατευόμενα εμπορικά σήματα λειτουργεί στο πλαίσιο του WIPO σύστημα διεθνούς καταχώρησης. Δεν ισχύει το ίδιο για τις γεωγραφικές ενδείξεις για τις οποίες μάλιστα το διεθνές σύστημα κοινοποίησης και καταχώρησης παραπέμφθηκε στο μέλλον.

Η ασυμμετρία αυτή οφείλεται, τουλάχιστον σε ένα βαθμό, στο γεγονός ότι οι γεωγραφικές ενδείξεις συνιστούν ένα συλλογικό δικαίωμα, που κατοχυρώνεται υπέρ των παραγωγών συγκεκριμένης περιοχής και το οποίο αποσκοπεί στην διατήρηση και προστασία παραδοσιακών μεθόδων παραγωγής και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέσω αυτής της προστασίας προσφέρεται στους παραγωγούς της συγκεκριμένης περιοχής μία πρόσδοδος χωρίς να υπάρχει για την κοινωνία ανάλογο όφελος με την μορφή της καινοτομίας και των συναφών προς αυτήν επενδύσεων (Stoeckel 1999). Αντίθετα, η λογική της προστασίας των εμπορικών σημάτων και των λοιπών ιδιωτικών δικαιωμάτων π.χ. ευρεσιτεχνίες εδράζεται στην παραδοχή ότι η καινοτομία αποτελεί κινητήρια δύναμη για την προώθηση του ανταγωνισμού και για αυτήν απαιτούνται επενδύσεις και σημαντική προσπάθεια. Σε αυτή την περίπτωση η προστασία είναι απαραίτητη προκειμένου να διασφαλισθεί ότι οι καινοτόμοι επιχειρηματίες θα αποζημιωθούν για τις προσπάθειές τους και τις επενδύσεις τους (Braga 1996).

Γύρος Doha και Διαπραγματεύσεις για τις Γεωγραφικές Ενδείξεις

Στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του γύρου Doha, η συζήτηση για τις γεωγραφικές ενδείξεις αφορά στις ακόλουθες τρεις πτυχές:

- Δημιουργία δίκαιων συνθηκών ανταγωνισμού και επομένως ανατροπή του σφετερισμού που υφίστανται γνωστές γεωγραφικές ενδείξεις και ονομασίες προελεύσεως αρκετών προϊόντων.
- Δημιουργία πολυμερούς μητρώου καταχώρησης προστατευομένων γεωγραφικών ενδείξεων για τους οίνους και τα οινοπνευματώδη ποτά.
- Επέκταση της ισχυρής προστασίας που προσφέρει η TRIPs για τους οίνους και τα οινοπνευματώδη και στα λοιπά προϊόντα.

Η σχετική συζήτηση, όχι παραδόξως αν ληφθεί υπόψη το ιστορικό των σχετικών διαπραγματεύσεων του γύρου Ουρουγουάης, είναι εξαιρετικά δύσκολη, οι απόψεις δίστανται θεμελιωδώς και η ως σήμερα πρόοδος είναι μηδενική. Η όλη συζήτηση και αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα. Στο επίπεδο των διαπραγματεύσεων για την γεωργία και στο επίπεδο των διαπραγματεύσεων για την συμφωνία για τα πνευματικά δικαιώματα (TRIPs).

Οι Γεωγραφικές Ενδείξεις στο πλαίσιο των Διαπραγματεύσεων για την Γεωργία

Το θέμα εμφανίζεται στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για την γεωργία και ειδικότερα στο κεφάλαιο για την πρόσβαση στην αγορά με πρωτοβουλία της ΕΕ.

Ο στόχος της ΕΕ εδώ είναι σχετικά περιορισμένος, τουλάχιστον από ποσοτική άποψη αλλά όχι αναγκαστικά από οικονομική και εμπορική. Επιδίωξη είναι να σταματήσει ο σφετερισμός μιας σειράς ονομασιών τροφίμων, οίνων και οινοπνευματωδών που προστατεύονται σε Κοινοτικό επίπεδο αλλά υφίστανται εκτεταμένη πειρατεία διεθνώς. Για το σκοπό αυτό η ΕΕ-15 πρότεινε ένα κατάλογο 41 συνολικά προϊόντων (22 οίνοι και οινοπνευματώδη και 19 λοιπά τρόφιμα), μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και δύο Ελληνικού ενδιαφέροντος και συγκεκριμένα η «Φέτα» και

το «Ούζο»⁹. Με την επιδίωξη αυτή η ΕΕ ουσιαστικά επιχειρεί να ανατρέψει εν μέρει το καθεστώς των εξαιρέσεων που συμφωνήθηκε στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του γύρου Ουρουγουάης (άρθρο 24 της TRIPs). Διαπραγματευτικά η επιδίωξη αυτή έχει συνδεθεί με την βελτίωση της πρόσβασης στην αγορά για τα γεωργικά προϊόντα. Με άλλα λόγια η ΕΕ ζητά αποτελεσματική πολυμερή προστασία ορισμένων γεωγραφικών ενδείξεων ως αντάλλαγμα των δασμολογικών μειώσεων στην γεωργία.

Η ΕΕ σε αυτήν της την επιδίωξη είναι απομονωμένη. Συναντά την σφοδρή αντίδραση της πλειοψηφίας των κρατών μελών του ΠΟΕ και την ευμενή ουδετερότητα μέρους των κρατών μελών που θεωρούνται «φίλοι των γεωγραφικών ενδείξεων»¹⁰.

Οι χώρες που αντιτίθενται στο εν λόγω θέμα, στηρίζουν την επιχειρηματολογία τους σε τρία κατά βάση σημεία που αφορούν στις θεσμικές και οικονομικές-εμπορικές διαστάσεις του θέματος. Τα σημεία αυτά συνοψίζονται ως εξής: α) οι γεωγραφικές ενδείξεις δεν εμπίπτουν στο πεδίο της συμφωνίας για την γεωργία αλλά στο πεδίο της συμφωνίας για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (TRIPs), β) η εντολή της Doha για τις διαπραγματεύσεις στην γεωργία (παρ 13 και 14 της διακήρυξης) περιλαμβάνει αναφορά μόνο στις μη εμπορικές πτυχές, οι οποίες θα πρέπει να ληφθούν υπόψη, αλλά όχι στις γεωγραφικές ενδείξεις οι οποίες αποτελούν εμπορική πτυχή και γ) η σχετική πρόταση, μέσω της αναίρεσης μέρους των εξαιρέσεων, επιχειρεί να ανατρέψει την ισορροπία που επιτεύχθηκε στις διαπραγματεύσεις του γύρου Ουρουγουάης.

Δεδομένων των ισχυρότατων αντιδράσεων και της ουσιαστικής απουσίας ενεργού υποστηρίξεως οι πιθανότητες να επιτύχει η ΕΕ στον στόχο της είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Ωστόσο, η επιδίωξη αυτή μπορεί να λειτουργήσει θετικά για την επίτευξη των στόχων της ΕΕ όσον αφορά στις γεωγραφικές ενδείξεις στο πλαίσιο της

---

⁹ Η Ελληνική πλευρά είχε ζητήσει να συμπεριληφθούν στον σχετικό κατάλογο τα εξής τρία προϊόντα, «φέτα», «ελιές καλαμών» και «ούζο». Ο αρχικός κατάλογος που προτάθηκε από την Ευρ. Επιτροπή δεν περιελάμβανε κανένα προϊόν Ελληνικού ενδιαφέροντος παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα από κοινού με την Ιταλία είναι οι πιά ένθερμοι υποστηρικτές του όλου θέματος και είχε γνωστοποιήσει εγκαίρως το αιτημάτης για τα τρία προϊόντα. Τελικά, μετά από σκληρές ενδοκοινοτικές διαπραγματεύσεις η Ελληνική πλευρά κατάφερε να συμπεριλάβει δύο από τα τρία προϊόντα που αρχικά είχε προτείνει.

¹⁰ Η ομάδα των «φίλων των γεωγραφικών ενδείξεων» εκτός της ΕΕ-25 περιλαμβάνει και άλλα κράτη μεταξύ των οποίων : Ελβετία, Βουλγαρία, Ινδία, Πακιστάν, Σρι-Λάνκα, Κούβα, Ονδούρα, Παναμάς, Δομινικανή Δημοκρατία, Τουρκία, Αίγυπτος, Κένυα και άλλες Αφρικανικές χώρες. Μερικές από αυτές τις χώρες αντιτίθενται ενεργά στην συμπερίληψη των γεωγραφικών ενδείξεων στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για την γεωργία.

συμφωνίας για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (TRIPs). Οι σχετικές διαπραγματεύσεις, όπως θα δούμε στην συνέχεια, χαρακτηρίζονται επίσης από σημαντική διάσταση απόψεων και μέχρι σήμερα δεν έχουν σημειώσει ουσιαστική πρόοδο.

Διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο της Συμφωνίας για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας

Το κεφάλαιο για τις γεωγραφικές ενδείξεις της συμφωνίας για τα πνευματικά δικαιώματα (TRIPs) περιλαμβάνει και διατάξεις που αναφέρονται στην αξιολόγηση της συμφωνίας και στις μελλοντικές διαπραγματεύσεις.

Η παράγραφος 4 του άρθρου 23, όπως συμπληρώθηκε με τις αποφάσεις της υπουργικής συνόδου του ΠΟΕ στην Σιγκαπούρη, εντέλλεται διαπραγματεύσεις, στο πλαίσιο του συμβουλίου TRIPs με σκοπό την δημιουργία ενός πολυμερούς συστήματος κοινοποίησης και καταχώρησης των γεωγραφικών ενδείξεων των κρασιών και των οινοπνευματωδών ποτών που θα διευκολύνει την προστασία των ενδείξεων αυτών στα κράτη μέλη που συμμετέχουν στο σύστημα.

Επίσης, με την πρώτη παράγραφο του άρθρου 24, τα κράτη μέλη δεσμεύονται να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις με σκοπό την βελτίωση της προστασίας εξατομικευμένων γεωγραφικών ενδείξεων υπό το άρθρο 23, χωρίς τα μέλη να μπορούν να επικαλεσθούν τις εξαιρέσεις των παραγράφων 4 ως 8 του άρθρου 24 προκειμένου να αρνηθούν αυτές τις διαπραγματεύσεις ή την συνομολόγηση διμερών ή πολυμερών συμφωνιών.

Σύμφωνα με την δεύτερη παράγραφο του άρθρου 24 το συμβούλιο TRIPs υποχρεούται να εξετάζει συστηματικά την εφαρμογή των ρυθμίσεων για τις γεωγραφικές ενδείξεις (μέρος 3 της συμφωνίας TRIPs). Η πρώτη εξέταση αυτού του είδους προβλέπονταν εντός διετίας από την εφαρμογή της ιδρυτικής συμφωνίας του ΠΟΕ. Το συμβούλιο TRIPs επίσης υποχρεούται να προωθήσει τις συμφωνημένες δράσεις προκειμένου να διευκολυνθεί η λειτουργία και να προαχθούν οι σκοποί του μέρους αυτού. Στο πλαίσιο της πρώτης εξέτασης (1996) αποφασίσθηκε: α) να ξεκινήσουν οι προπαρασκευαστικές εργασίες για την διεξαγωγή των

διαπραγματεύσεων για το πολυμερές σύστημα κοινοποίησης-καταχώρησης που προβλέπει το άρθρο 23.4 και β) να αξιολογηθεί η έκταση και το περιεχόμενο της προστασίας των γεωγραφικών ενδείξεων.

Τέλος, το άρθρο 71 της συμφωνίας στην πρώτη παράγραφο περιλαμβάνει μια γενική ρήτρα εξέτασης-αξιολόγησης της εφαρμογής της συμφωνίας στο πλαίσιο της οποίας είναι δυνατόν να υποδειχθούν και οι πτυχές που χρειάζονται αναθεώρηση. Η πρώτη τέτοια εξέταση-αξιολόγηση πραγματοποιήθηκε το 2000 και επαναλαμβάνεται ανά διετία.

Από πλευράς γεωγραφικών ενδείξεων δύο είναι οι προς διαπραγμάτευση πτυχές¹¹.

- Η επέκταση της ισχυρής προστασίας που εξασφαλίζει το άρθρο 23 για τα κρασιά και οινοπνευματώδη ποτά και σε άλλα αγροτοδιατροφικά προϊόντα.
- Η σύσταση ενός πολυμερούς συστήματος κοινοποίησης και καταχώρησης των προστατευόμενων γεωγραφικών ενδείξεων για τα κρασιά και τα οινοπνευματώδη ποτά.

Ωστόσο, μεταξύ των κρατών μελών του ΠΟΕ υπάρχει σημαντική διάσταση: α) επί της διαδικασίας και β) επί της ουσίας των δύο αυτών πτυχών.

Από πλευράς διαδικασίας, μιά μερίδα κρατών μελών του ΠΟΕ, οι επονομαζόμενοι «φίλοι των γεωγραφικών ενδείξεων» στους οποίους περιλαμβάνεται και η ΕΕ-25, στηρίζονται στα άρθρα 23.4 και 24.1 της συμφωνίας, υποστηρίζουν ότι υπάρχει σαφής διαπραγματευτική εντολή και ότι αμφότερες οι πτυχές αποτελούν μέρος της «ενσωματωμένης ημερήσιας διάταξης» των διαπραγματεύσεων. Από την άλλη μεριά οι χώρες του «νέου κόσμου»¹² και μερίδα λοιπών αναπτυσσομένων χωρών

---

¹¹ Στο πλαίσιο της συμφωνίας TRIPs υπάρχουν και άλλες πτυχές που συνδέονται με την γεωργία και αποτελούν επίσης αντικείμενο σημαντικών διαφωνιών. Οι πτυχές αυτές αφορούν: στην δυνατότητα προστασίας ευρεσιτεχνιών για τους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς, την προστασία των δικαιωμάτων δημιουργού πολλαπλασιαστικού υλικού και την διασφάλιση του "προνομίου" των αγροτών, την διασφάλιση της αειφορίας των γενετικών πόρων και την δίκαιη κατανομή των κερδών από αναγνώριση δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας σε προϊόντα που προέρχονται από εκμετάλλευση-αξιοποίηση γενετικών πόρων άλλων χωρών. Τα θέματα αυτά είναι βεβαίως σημαντικά αλλά δεν θα μας απασχολήσουν εδώ.

¹² Περιλαμβάνονται οι χώρες της Βόρειας και Νότιας Αμερικής, η Αυστραλία, η Ν. Ζηλάνδια, η Ιαπωνία, η Κορέα, η Κίνα και ορισμένες άλλες αναπτυσσόμενες χώρες.

υποστηρίζουν την ακριβώς αντίθετη θέση, δηλαδή ότι δεν υπάρχει απολύτως καμία διαπραγματευτική εντολή για την πρώτη από τις παραπάνω πτυχές (επέκταση ισχυρής προστασίας) ενώ η εντολή για την δεύτερη πτυχή (πολυμερές μητρώο) είναι ασαφής καθώς δεν προβλέπει συγκεκριμένο χρόνο έναρξης των σχετικών διαπραγματεύσεων.

Η δικήρυξη της Doha αναφέρεται στην συμφωνία για τα πνευματικά δικαιώματα στις παραγράφους 17-19. Οι γεωγραφικές ενδείξεις καλύπτονται στην παράγραφο 18 σε συνδυασμό με την παράγραφο 12 της διακήρυξης. Η σχετική παράγραφος είναι σαφής όσον αφορά στις διαπραγματεύσεις για την δημιουργία του πολυμερούς συστήματος καταχώρησης των γεωγραφικών ενδείξεων για τους οίνους και τα οινοπνευματώδη αλλά, παράμενει ασαφής όσον αφορά στην πτυχή της επέκτασης γεγονός που συντηρεί την διαμάχη όσον αφορά στην διαπραγματευτική ή όχι εντολή.

Επέκταση της Ισχυρής Προστασίας

Η πτυχή της επέκτασης της ισχυρής προστασίας, που προσφέρει η συμφωνία προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων για τους οίνους και τα οινοπνευματώδη και στα άλλα προϊόντα, έχει τεθεί από τις χώρες που απαρτίζουν την ομάδα των «φίλων των γεωγραφικών ενδείξεων» στην οποίαν περιλαμβάνονται τόσο αναπτυγμένες όσο και αναπτυσσόμενες χώρες.

Οι ενδιαφερόμενες χώρες υποστηρίζουν ότι ο διαφοροποιημένος βαθμός προστασίας των γεωγραφικών ενδείξεων σε συνάρτηση με το είδος των προϊόντων (υψηλότερος για τους οίνους και τα οινοπνευματώδη και χαμηλότερος για τα λοιπά προϊόντα) θα πρέπει να αρθεί για μιά σειρά από λόγους οι οποίοι συνοψίζονται ως εξής:

- α) Ο βαθμός διαφοροποίησης είναι αυθαίρετος με την έννοια ότι δεν απορρέει από την φύση των προϊόντων.
- β) Συνιστά αδικαιολόγητη διαφοροποίηση συγκριτικά με τα άλλα πνευματικά δικαιώματα που αναγνωρίζονται και προστατεύονται από την συμφωνία π.χ. εμπορικά σήματα, διπλώματα ευρεσιτεχνίας.
- γ) Η υποχρέωση απόδειξης αθέμητου ανταγωνισμού ή παραπλάνησης του καταναλωτού εκ μέρους των νόμιμων κατόχων του δικαιώματος, που στην περίπτωση των γεωγραφικών ενδείξεων είναι συλλογικά υποκείμενα, συνεπάγεται: σημαντική οικονομική επιβάρυνση των ενδιαφερομένων υποκειμένων, αδικαιολόγητες

δικαστικές διαδικασίες και διαμάχες και τέλος αφήνει ανοικτό το ενδεχόμενο λήψης ασυνεπών δικαστικών αποφάσεων, με αποτέλεσμα να υποβαθμίζεται η προστασία και να υπονομεύεται το εμπόριο των προϊόντων με γεωγραφική ένδειξη.

δ) Οι γεωγραφικές ενδείξεις, υπογραμμίζουν την σύνδεση μεταξύ προελεύσεως του προϊόντος και της ποιότητάς του, συνεπώς αποτελούν ένα ισχυρό εργαλείο για την πολιτική ανάπτυξη της υπαίθρου προσφέροντας δυνατότητες αύξησης της προστιθέμενης αξίας των τοπικών προϊόντων. Η αποτελεσματική τους προστασία σε πολυμερές επίπεδο, ενώ δεν είναι σε θέση να υποκαταστήσει την πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου, μπορεί ωστόσο να ενισχύσει την αποτελεσματικότητά της.

Αντίθετες προς κάθε ιδέα ισχυροποίησης της προστασίας, όπως αναμένονταν άλλωστε δεδομένων των θέσεων τους κατά τις διαπραγματεύσεις του γύρου Ουρουγουάης, είναι οι χώρες του «νέου κόσμου». Τα βασικά επί της ουσίας επιχειρήματα των χωρών αυτών συνοψίζονται ως εξής:

α) Η διαφοροποιημένη μεταχείριση μεταξύ οίνων και οινοπνευματωδών ποτών από την μία μεριά και λοιπών προϊόντων από την άλλη, είναι απόρροια της διατομεακής ισορροπίας παραχωρήσεων που επιτεύχθηκε στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του γύρου Ουρουγουάης. Συγκεκριμένα, ο αυξημένος βαθμός προστασίας για τους οίνους και τα οινοπνευματώδη αποτελεί το τίμημα που καταβλήθηκε προκειμένου να συναινέσει η ΕΕ και να αποδεχθεί δεσμεύσεις μείωσης των εξαγωγικών επιδοτήσεων για τα γεωργικά προϊόντα.

β) Η προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων, σε αντίθεση με την προστασία των ευρεσιτεχνιών, δεν συνδέεται με κανενός είδους καινοτομία και επενδύσεις, αλλά απλώς αποσκοπεί στην διασφάλιση σε ένα συλλογικό υποκείμενο μιας προσόδου, χωρίς η κοινωνία να απολαμβάνει κάποιο ουσιαστικό αντάλλαγμα. Με αυτήν την έννοια οι γεωγραφικές ενδείξεις μπορεί να καταλήγουν να αποτελούν εμπόδιο στον ανταγωνισμό και στο εμπόριο.

γ) Η υποχρέωση που βαρύνει τους ενδιαφερόμενους να αποδεικνύουν κατά περίπτωση την ύπαρξη αθέμητου ανταγωνισμού και/ή παραπληροφόρησης του καταναλωτού, συνιστά δικλείδα που εγγυάται την μη καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος.

δ) Η επέκταση της ισχυρής προστασίας συνεπάγεται διοικητικό και οικονομικό κόστος, καθώς ενδεχομένως απαιτεί προσαρμογή νομοθεσίας και/ή θέση σε ισχύ νέων νομικών ρυθμίσεων. Συνεπάγεται επίσης, τουλάχιστον σε ορισμένες

περιπτώσεις, την υποχρέωση αλλαγής των εμπορικών ονομασιών, που βρίσκονται σε χρήση, οι οποίες ταυτίζονται σε μία προστατευόμενη γεωγραφική ένδειξη άλλης χώρας. Η αλλαγή αυτή, που μπορεί να συνεπάγεται απώλεια μέρους της αγοράς, είναι επιβεβλημένη στις περιπτώσεις όπου χρησιμοποιούνται φράσεων όπως για παράδειγμα «είδος», «τύπος», με ταυτόχρονη δήλωση της αληθούς προελεύσεως του προϊόντος, αλλά μπορεί να επεκταθεί και στις περιπτώσεις που μιά ονομασία θεωρείται «γενική».

Από την άποψη αυτή είναι χαρακτηριστική η επιχειρηματολογία που ανέπτυξε η Αυστραλία κατά την συζήτηση της κοινοτικής πρότασης για την «Ποιότητα τροφίμων και την πρόσβαση στην αγορά»¹³ στην ειδική διαπραγματευτική συνεδρίαση της επιτροπής γεωργίας του ΠΟΕ.

Η σχετική επιχειρηματολογία, στηρίζεται στο παράδειγμα της «Φέτας» και συνοψίζεται ως εξής: <<Ο όρος «Φέτα» αναφέρεται σε ένα δημοφιλή τύπο τυριού ιστορικά συνδεδεμένου με την περιοχή της Βαλκανικής (Ελλάδα, Βουλγαρία) που παραδοσιακά παράγεται από αιγοπρόβειο γάλα. Σήμερα, ο τύπος του τυριού «Φέτα» παράγεται σε μεγάλες ποσότητες και σε πολλές χώρες τόσο από αιγοπρόβειο όσο και από αγελαδινό γάλα. Ο όρος δεν υποδηλώνει στον καταναλωτή γεωγραφική ένδειξη αλλά απλώς ένα τύπο τυριού και επομένως πρόκειται για γενική ονομασία που δεν δικαιούται προστασίας ως γεωγραφική ένδειξη και άρα δεν μπορεί να κατοχυρωθεί το δικαίωμα χρήσης του όρου υπέρ ορισμένων παραγωγών και μόνο. Επιπλέον, δεν δικαιολογούνται περιορισμοί στην χρήση της ονομασίας «Φέτα» με επιχείρημα την μέθοδο παραγωγής, παρά μόνο εφόσον εγείρεται θέμα παραπληροφόρησης του καταναλωτή για τον οποίον απλώς πρέπει να διασφαλισθεί το δικαίωμα επιλογής μεταξύ «Φέτας» από αιγοπρόβειο γάλα και «Φέτας» από αγελαδινό γάλα.>>

Με άλλα λόγια κατά την συλλογιστική αυτή τα δύο προϊόντα θεωρούνται όμοια ανεξαρτήτως των διαφορών στα πρωτογενή τους συστατικά και στις μεθόδους παραγωγής στοιχεία τα οποία χωρίς αμφιβολία επηρεάζουν την υφή, γεύση, εμφάνιση κ.λ.π. ποιοτικά χαρακτηριστικά του προϊόντος. Το τελικό αποτέλεσμα αυτής της μεταχείρισης είναι, με μαθηματική ακρίβεια, η υποβάθμιση της ποιότητας του

---

¹³ Βλέπε έγγραφο ΠΟΕ (G/AG/NG/18)

προϊόντος και η επικράτηση στην αγορά της κατώτερης ποιότητας με σημαντικές αρνητικές οικονομικές, κοινωνικές, αναπτυξιακές επιπτώσεις για τις περιοχές και τους παραγωγούς που στηρίζουν την δραστηριότητά τους στην αιγοπροβατοτροφία και για την γενικότερη προσπάθεια ανάπτυξης της υπαίθρου.

Τα ανωτέρω καταδεικνύουν ότι η προσπάθεια ευθυγράμμισης της προστασίας των γεωγραφικών ενδείξεων των λοιπών προϊόντων με την ισχυρή προστασία που ισχύει για τους οίνους και τα οινοπνευματώδη αποτελεί μια εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση η ευτυχής κατάληξη της οποίας δεν είναι καθόλου βέβαιη.

Πολυμερές Σύστημα Κοινοποίησης και Καταχώρησης Προστατευομένων Γεωγραφικών Ενδείξεων Οίνων και Οινοπνευματωδών Ποτών

Όπως σημειώσαμε η προετοιμασία των εν λόγω διαπραγματεύσεων ξεκίνησε από το 1996, βάση του άρθρου 23.4 της συμφωνίας TRIPs. Η διακήρυξη της Doha (παρ. 18) αποσαφήνισε, σε επίπεδο διαδικασίας, την διαπραγματευτική εντολή και ενέταξε τις διαπραγματεύσεις στην ενιαία δέσμη του γύρου Doha. Ωστόσο, εξακολουθεί να υπάρχει σημαντική διάσταση απόψεων μεταξύ των μελών του ΠΟΕ σχετικά με τον σκοπό και την φύση του συστήματος και μέχρι σήμερα δεν έχει σημειωθεί ουσιαστική πρόοδος.

Οι διαφωνίες βρίσκουν έδαφος κατ' αρχάς στις διαφορετικές ερμηνείες που επιδέχεται το άρθρο 23.4 το οποίο είναι ασαφές. Το άρθρο αναφέρεται σε «διευκόλυνση της προστασίας» και για τούτο εντέλλεται διαπραγματεύσεις για την σύσταση ενός πολυμερούς συστήματος «κοινοποίησης» και «καταχώρησης» των γεωγραφικών ενδείξεων των οίνων και των οινοπνευματωδών ποτών που δικαιούνται προστασίας στα κράτη μέλη που συμμετέχουν στο σύστημα.

Από την μία μεριά, εντέλλεται διαπραγματεύσεις με σκοπό την σύσταση ενός πολυμερούς συστήματος και από την άλλη, αναφέρεται στα κράτη μέλη που συμμετέχουν στο σύστημα. Το πρώτο, σύμφωνα με την καθιερωμένη ορολογία του ΠΟΕ σημαίνει ότι προς σύσταση σύστημα θα αφορά σε όλα τα μέλη του ΠΟΕ. Αντίθετα, το δεύτερο υποβάλλει την άποψη ότι το προς σύσταση σύστημα θα είναι αλλά καρτ αφού, ρητά διαχωρίζει τα μέλη του ΠΟΕ σε αυτά που συμμετέχουν στο

σύστημα και σε αυτά που δεν συμμετέχουν σε αυτό. Η προφανής αυτή αντίφαση, που στην διαπραγματευτική ορολογία ονομάζεται «εποικοδομική ασάφεια» και αντανακλά τις ισορροπίες του γύρου Ουρουγουάης, τροφοδοτεί την διαμάχη σχετικά με την εθελοντικότητα του μητρώου και με το εάν οι συνεπαγόμενες υποχρεώσεις θα δεσμεύουν όλα τα μέλη του ΠΟΕ ή μόνο αυτά που συμμετέχουν σε αυτό.

Παραπέρα, το άρθρο αναφέρεται σε σύστημα «κοινοποίησης» και «καταχώρησης» προκειμένου να διευκολυθεί η προστασία. Αν και η διατύπωση αυτή είναι λιγότερο αντιφατική από την προηγούμενη, εντούτοις επιδέχεται επίσης διαφορετικές ερμηνείες. Σύμφωνα με τα ως τώρα ισχύοντα, η εφαρμογή της TRIPs και η προστασία που προσφέρει είναι αρμοδιότητα των εθνικών διοικητικών και δικαστικών αρχών, οι οποίες κρίνουν, κατόπιν προσφυγής των ενδιαφερομένων, κατά περίπτωση. Το βασικό ζήτημα που τίθενται εν προκειμένω είναι κατά πόσο το σύστημα:

- α) θα συνιστά απλώς μία βάση δεδομένων η οποία θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί επικουρικά από τις εθνικές δικαστικές αρχές στις περιπτώσεις προσφυγών ή
- β) θα συνιστά μητρώο το οποίο θα αναγνωρίζεται ως ισχυρή νομική απόδειξη και μαχητό τεκμήριο για τις ονομασίες που περιλαμβάνονται σε αυτό και επομένως θα δεσμεύει τις αρμόδιες εθνικές αρχές.

Οι υποστηρικτές του μητρώου, κυρίως η ΕΕ-25¹⁴ και η Ελβετία, προβάλλουν την θέση ότι το σύστημα, καίτοι στηριζόμενο σε εθελοντική συμμετοχή¹⁵, για να έχει χρησιμότητα θα πρέπει:

- α) Να είναι γνησίως πολυμερές δηλαδή να δημιουργεί υποχρεώσεις προστασίας σε όλα τα κράτη μέλη του ΠΟΕ και όχι μόνο σε όσα μέλη συμμετέχουν στο σύστημα. Σε διαφορετική διατύπωση οι προστετευόμενες γεωγραφικές ενδείξεις εφόσον εγγράφονται στο πολυμερές μητρώο δικαιούνται ex officio προστασίας σε όλα τα μέλη του ΠΟΕ εκτός αυτών που έχουν εγείρει σχετική επιφύλλαξη για συγκεκριμένες ονομασίες.
- β) Να προβλέπει ειδικό μηχανισμό διαβουλεύσεων για την επίλυση διαφωνιών ως προς ονομασίες που προτείνονται για εγγραφή στο μητρώο.

¹⁴ Η πρόταση της ΕΕ περιλαμβάνεται στο έγγραφο του ΠΟΕ IP/C/107/Rev.1

¹⁵ Με την έννοια ότι στο σύστημα θα συμμετέχουν μέλη του ΠΟΕ που έχουν ενδιαφέρον για τους οίνους και τα οινοπνευματώδη

γ) Το μητρώο θα πρέπει να αποτελεί ισχυρό αποδεικτικό ενώπιον των εθνικών δικαστικών και διοικητικών αρχών σε περιπτώσεις προσφυγών.

Από την άλλη μεριά οι χώρες του νέου κόσμου (ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία, Λ. Αμερική, Ν. Αφρική) και οι χώρες με μηδενική ή ελάχιστη παραγωγή οίνων και οινοπνευματωδών, ερμηνεύουν το σχετικό άρθρο και την διαπραγματευτική εντολή κατά εντελώς περιοριστικό τρόπο. Για αυτούς οι έννοιες «κοινοποίηση» και «καταχώρηση» εν πολλοίς ταυτίζονται και συμπεκνώνονται σε μία απλή βάση δεδομένων συμβουλευτικού χαρακτήρα, ενώ απορρίπτουν κάθε επέκταση των δεσμεύσεων στις χώρες που δεν θα συμμετέχουν στο σύστημα. Ο λόγος βεβαίως είναι αρκετά προφανής. Ένα σύστημα όπως αυτό που προωθεί η ΕΕ, συνεπάγεται σημαντικές απώλειες αγορών για τις χώρες που χρησιμοποιούν ευρωπαϊκές γεωγραφικές ενδείξεις, αφού επιφύλαξη μη προστασίας χωρεί μόνο για την εθνική αγορά και δεν μπορεί να επεκταθεί στις αγορές τρίτων χωρών.

Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς ότι, ακόμη και στην περίπτωση αυτή, όπου δεν αμφισβητείται η ύπαρξη εντολής διαπραγματεύσεων, αλλά υπάρχουν αμφισβητήσεις ως προς το ουσιαστικό περιεχόμενο της εντολής, τα πράγματα δεν είναι καθόλου εύκολα. Το αν τελικώς θα καταλήξουν οι διαπραγματεύσεις σε ένα σύστημα που θα έχει ουσιαστική σημασία ή θα είναι απλώς διακοσμητικό είναι ακόμη ανοικτό θέμα και ο δρόμος σχετικά μακρύς.

Αντί Επιλόγου

Διαφοροποιημένα Προϊόντα και Ανάπτυξη της Υπαίθρου

Στο πλαίσιο μιας συνεπούς και συνεκτικής πολιτικής για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου, η δυνατότητα παραγωγής διαφοροποιημένων προϊόντων υψηλής ποιότητας, διακριτών είτε λόγω των ειδικότερων χαρακτηριστικών τους (γεύση, τυπικότητα κλπ) είτε λόγω των μεθόδων παραγωγής (προϊόντα οργανικής γεωργίας), καθώς επίσης και η διαφύλαξη και ενίσχυση των παραδοσιακών μεθόδων και τρόπων παραγωγής, αποκτά ιδιαίτερη και βαρύνουσα σημασία.

Η στρατηγική αυτή μπορεί να αξιοποιήσει την ποικιλία εδαφοκλιματικών συνθηκών, τοπικών δεξιοτήτων και τεχνογνωσίας, και κατά κανόνα ανταποκρίνεται αρκετά καλά σε μικρο-μεσαία μεγέθη αγροτικών εκμεταλλεύσεων, τα οποία απαντώνται σε σημαντικό βαθμό στις λιγότερο ευνοημένες και στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Η παραγωγή αυτού του τύπου των προϊόντων συνεπάγεται σημαντική προστιθέμενη αξία και κατά κανόνα μπορούν να απολαύσουν ικανοποιητικές τιμές στην αγορά.

Η πολιτική λοιπόν αυτή προσφέρει δυνατότητες βιωσιμότητας σε πολλές γεωργικές εκμεταλλεύσεις και συμβάλλει στην δημιουργία θέσεων απασχόλησης ιδίως όταν συνδυάζεται με την χωρική επεξεργασία και τυποποίηση των προϊόντων και έχει επομένως σημαντικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα για την τοπική οικονομία και την ευημερία των περιοχών της υπαίθρου.

Ανεξάρτητοι και αξιόπιστοι Μηχανισμοί Πιστοποίησης

Ενας βασικός όρος, ή προϋπόθεση για την πραγμάτωση των ανωτέρω αναφερομένων θετικών επιπτώσεων, αποτελεί η διασφάλιση ενός αποτελεσματικού συστήματος προστασίας-αναγνώρισης αυτών των προϊόντων και ή αποτροπή των φαινομένων σφετερισμού των ονομασιών και της φήμης των επιμέρους προϊόντων. Για τούτο και έχει ιδιαίτερη σημασία η αποτελεσματική και ισχυρή προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προελεύσεων των αγροτοδιατροφικών προϊόντων.

Η ως άνω προστασία αποτελεί μεν προϋπόθεση αλλά δεν είναι επαρκής. Για να είναι επαρκής απαιτείται:

- Η λελογισμένη χρήση και προσφυγή σε αυτού του τύπου τις διαφοροποιήσεις με την έννοια ότι η αναγνώριση γεωγραφικών ενδείξεων και ονομασιών προελεύσεως πρέπει να ανταποκρίνεται σε πραγματικές και όχι εικονικές διαφορές και ιδιότητες των προϊόντων. Διαφορετικά μια γενικευμένη προσφυγή σε μέτρα αυτού του τύπου ενέχει τον κίνδυνο ακύρωσης της όλης στρατηγικής και των εξ αυτής αναμενόμενων θετικών επιπτώσεων.

- Η θέσπιση ανεξάρτητων και αξιόπιστων μηχανισμών πιστοποίησης και ελέγχου ώστε το καταναλωτικό κοινό να έχει την βεβαιότητα ότι το προϊόν που αγοράζει και η τιμή που καταβάλλει ανταποκρίνεται στην προσδοκώμενη ποιότητα.

Καταχρηστική Άσκηση Δικαιωμάτων και Εμπόδια στον Ανταγωνισμό

Για τα αγροτοδιατροφικά προϊόντα με εξειδικευμένο γεωγραφικό όνομα και ιδιαίτερη ονομασία προελεύσεως είναι απαραίτητο να υπάρχει ένας ορισμένος βαθμός συντονισμού, οριζόντιος και κάθετος, μεταξύ των εμπλεκομένων οικονομικών υποκειμένων. Οι παραγωγοί και οι μεταποιητές ενδέχεται να είναι ανεξάρτητες επιχειρήσεις αλλά, αντικειμενικά συνδέονται με την έννοια ότι αποσκοπούν στην παραγωγή ενός εξειδικευμένου προϊόντος με ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά. Το γεγονός αυτό επιβάλλει στενή παρακολούθηση όλων των σταδίων της παραγωγικής διαδικασίας.

Εξ αιτίας αυτής της αναγκαιότητας είναι ενδεχόμενο να ανακύπτουν προβλήματα σε σχέση με τον ανταγωνισμό και την ομαλή λειτουργία της αγοράς. Τρεις ειδικότερα κίνδυνοι υπάρχουν:

- «Καρτελοποίηση» της αγοράς. Ο κίνδυνος αυτός ανακύπτει ιδίως όταν η ενδιαφερόμενη ομάδα προσφεύγει σε μέτρα περιορισμού της συνολικής παραγωγής, σε συνδυασμό με μέθοδο κατανομής των ποσοστώσεων της παραγωγής στους επιμέρους παραγωγούς. Η μέθοδος αυτή ακολουθείται συνήθως για δύο λόγους. Αφενός μεν για να διατηρηθούν σε υψηλά επίπεδα οι τιμές του προϊόντος στην αγορά και αφετέρου προκειμένου να ξεπεραστούν προβλήματα ή ανεπάρκειες του συστήματος πιστοποίησης και ελέγχου, καθώς πολλοί φαίνεται να θεωρούν τους περιορισμούς στην παραγωγή ως ένα αποτελεσματικό και απλό τρόπο ελέγχου της ποιότητας.
- Εμπόδια στην είσοδο νέων επιχειρήσεων. Για τα προϊόντα με γεωγραφική ένδειξη ή ονομασία προελεύσεως, δύο βασικά κριτήρια έχουν σημασία. Αφενός η σύνδεση με την εξειδικευμένη γεωγραφική περιοχή και αφετέρου η ικανότητα του παραγωγού να ανταποκριθεί στα εξειδικευμένα κριτήρια που καθορίζονται για το προϊόν.

- Υπερ-ρύθμιση. Αυξημένες γραφειοκρατικές διαδικασίες και προϋποθέσεις μπορούν να έχουν αρνητικές επιπτώσεις τόσο για τους παραγωγούς όσο και για τους καταναλωτές.

Ο ρόλος των ενδιαφερομένων Φορέων

Για την διασφάλιση της προστασίας των προϊόντων που φέρουν γεωγραφική ένδειξη ή ονομασία προελεύσεως, είναι ιδιαίτερα σημαντικός ο ρόλος των ίδιων των ενδιαφερομένων φορέων για δύο τουλάχιστον λόγους.

- Επειδή για την αποτροπή καταστρατηγήσεων, είτε αυτές συμβαίνουν στην εγχώρια αγορά είτε στις αγορές των τρίτων χωρών, θα πρέπει να ασκηθούν προσφυγές από τους ενδιαφερομένους φορείς ενώπιον των αρμόδιων διοικητικών και δικαστικών αρχών και
- Επειδή πρέπει να επιδεικνύουν αυξημένη ευθύνη και συνέπεια, σχετικά με την τήρηση των όρων και προδιαγραφών που καθορίζονται για το προϊόν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Akerlof G (1970): “The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism”, Quarterly Journal of Economics Nol. 84, 1

Andeson K., McRae Ch., Wilson D. (2001): “The Economics of Quarantine and the SPS Agreement”, Centre for International Economic Studies Adelaide and Agriculture Fisheries and Forestry – Australia

Henson S. (2000): “Sanitary and Phytosanitary Measures in a Global Context: Trade Liberalisation versus Domestic Protection” in Bilal S. & Pezaros P. (eds) “Negotiating the Future of Agricultural Policies: Agricultural Trade and the Millennium WTO Round” EIPA, Kluwer Law International, The Hague

Hooker H., Caswell J. (1996): “Regulatory Targets and Regimes for Food Safety: A Comparison of North American and European Approaches” in Caswell J. (ed) “Economics of Reducing Health Risks from Food”, Food Marketing Policy Center.

Mahe L.P. & Ortalo-Magne F. (1998): “International Co-operation in the Regulation of Food Quality and Safety Attributes” OECD Workshop on “Emerging Trade Issues in Agriculture”, Paris 25-27 October

Nelson P. (1970): “Information and Consumer Behavior” Journal of Political Economy Vol. 78

O’Connor and Company, European Lawyers (2002): Equivalence of SPS Measures in WTO” Monographs in Trade Law, No 5, Brussels

Primo Braga C. (1996): “Trade related Intellectual Property Issues: The Uruguay Round Agreement and its Economic Implications” in Martin W. & Winters A. “The Uruguay Round and the Developing Countries, Cambridge University Press

Shapiro C. (1982): “Consumer Information, Product Quality and Seller Reputation”, The Bell Journal of Economics Vol. 13

Shapiro C. (1983): “Premiums for High Quality Products as a Return to Reputations” The Quarterly Journal of Economics Vol. 97

Stoeckel (1999): “International Property Rights in Agricultural Trade” in WB/WTO Conference on “Agriculture and the New Trade Agenda in WTO 2000 Negotiations”, Geneva

Roberts D. (1998): “Preliminary Assessment of the Effects of the WTO Agreement on Sanitary and Phytosanitary Trade Regulations” *Journal of International Economic Law*, Vol. 12